

ZYGMUNT SMOLEŃSKI
Krajowa Rada
Spółdzielczości Produkcyjnej
W a r s z a w a

GOSPODARSTWA PRZYZAGRODOWE W CZECHOSŁOWACKICH SPÓLDZIELNIACH PRODUKCYJNYCH

Proces socjalistycznej przebudowy rolnictwa w Czechosłowacji został właściwie już dokonany.

Ponad 90% użytków rolnych znajduje się w sektorze socjalistycznym, w tym spółdzielnie produkcyjne obejmują 75% gruntów, a PGR — 15%. Pozostające w indywidualnym władaniu grunty rozrzucone w górach lub lasach praktycznie nie mogą być połączone w spółdzielnie. Poza tym znaczną część stanowią działki robotnicze o powierzchni do 1 ha, które również trudno włączyć do zespołowego gospodarstwa.

Ogólna liczba spółdzielni produkcyjnych wynosiła na dzień 1. I. 60 r. 12 560. Zrzeszały one 970 116 członków i 691 963 rodziny. Pod względem wielkości przeważają spółdzielnie o powierzchni 100—500 ha.

Tabela 1
Procentowy podział spółdzielni wg powierzchni posiadanych gruntów
(31. XII. 1959)^a

Wyszczególnienie	Powierzchnia gospodarstw zespołowych				
	do 100 ha	100—300	300—500	500—700	ponad 700
CSRS	4,8	48,5	27,5	10,2	9,0
Czechy	5,6	56,5	26,9	7,4	3,6
Słowacja	1,8	19,9	29,4	20,3	28,6

a) Źródło: Zemědělská Ekonomika, Nr 4, 1960.

Pod względem użytkowania gruntów Czechosłowacja posiada podobne warunki do naszych. Grunty orne stanowią ok. 70% użytków rolnych. Natomiast znacznie korzystniejsza jest struktura zasiewów. Np. udział zbóż w ogólnej powierzchni zasiewów wynosił w 1958 r. tylko 52,5%, a udział roślin przemysłowych 7,5%.

Pod względem wydajności z hektara w Czechosłowacji obserwujemy podobne zjawisko, jak i w naszych spółdzielniach produkcyjnych. Plony

zbóż odznaczają się większą stabilizacją, podczas gdy plony roślin okopowych wykazują duże wahania z tym, że plony wszystkich roślin uprawnych są wyższe od uzyskiwanych w Polsce.

Tabela 2

Wyszczególnienie	Czechosłowacja (średnie krajowe)			Polskie spółdzielnie produkcyjne dzielące dochód w 1958 r.
	1956	1957	1958	
Pszenica	21,3	20,6	18,3	17,0
Żyto	20,4	18,3	19,0	15,7
Jęczmień	21,1	20,4	17,9	18,9
Owies	19,2	16,8	17,4	17,6
Rzepak	14,6	11,8	12,4	.
Buraki cukrowe	206,7	298,3	299,1	210
Ziemniaki	152,9	139,4	109,1	92
Siano z pól	46,4	41,5	46,5	.
Siano z łąk	35,8	31,9	34,8	.

^a Źródło: Rocznik Statystyczny CSR — 1959.

Poważnym osiągnięciem czechosłowackiego rolnictwa jest niedopuszczenie do zmniejszenia pogłowia inwentarza produkcyjnego w okresie przeprowadzania kolektywizacji. W porównaniu z rokiem 1950, kiedy rozpoczęto kolektywizację, obsada pogłowia bydła nie uległa zmianie, a obsada trzody chlewnej znacznie wzrosła.

Tabela 3

Obsada inwentarza produkcyjnego na 100 ha użytków rolnych^a

Lata	Bydło		Trzoda	
	ogółem	w tym krowy	ogółem	w tym maciory
1950	56,1	26,0	56,1	6,3
1955	55,4	28,7	65,4	7,5
1959	56,6	28,2	71,5	7,5

^a Źródło: jak w tabeli 2.

Najistotniejszym czynnikiem przyspieszającym proces kolektywizacji rolnictwa czechosłowackiego był bardzo rozbudowany przemysł. W CSRS przemysł dostarcza 62% dochodu narodowego i zatrudnia 35% ludności zawodowo czynnej, podczas gdy rolnictwo dostarcza tylko 13% dochodu narodowego i daje zatrudnienie 29% ludności zawodowo czynnej¹.

Rozbudowujący się ciągle przemysł wchłaniał coraz to nowych pracowników i w warunkach gospodarki drobnotowarowej rolnictwo Czechosłowackie odczuwało poważny niedobór ludzi. Dla utrzymania na

¹ Rocznik Statystyczny CSR — w cenach bieżących z 1958 r.

wysokim poziomie rolnictwa przy odpływie pracowników do przemysłu niezbędna była modernizacja produkcji rolnej w oparciu o socjalistyczną przebudowę wsi.

Lepsze warunki materialne i socjalne pracowników zatrudnionych w przemyśle wpłynęły również na konieczność szybkiego unowocześnienia procesów produkcyjnych w rolnictwie, polepszenia warunków pracy na wsi i umożliwienia ludziom zatrudnionym w gospodarce rolnej zwiększenia swych dochodów. W ten sposób sytuacja ekonomiczna zdecydowała o szybkim i pomyślnym przeprowadzeniu kolektywizacji w Czechosłowacji.

Z uwagi na wybitnie przemysłowy charakter ekonomiki kraju, rozwój spółdzielni produkcyjnych w Czechosłowacji nie przypomina w niczym rozwoju zespołowych gospodarstw w krajach, gdzie rolnictwo przed kolektywizacją było prymitywne i gdzie nadal jeszcze w gospodarce narodowej produkcja rolna odgrywa poważne znaczenie. Warunki te wpłynęły na szybkie powiększanie majątku zespołowego spółdzielni.

Tabela 4
Liczba ludzi zatrudnionych w rolnictwie na 100 ha uż. rolnych^a

Lata	Spółdzielnie produkcyjne	PGR
1955	15,6	14,1
1959	19,8	15,5

^a Źródło: jak w tabeli 2.

Tabela 5
Spółdzielnie produkcyjne wg zakresu uspołecznienia środków produkcji w %% ogólnej liczby^a

Lata	Spółdzielnie gospodarujące zespołowo tylko w zakresie produkcji roślinnej	Spółdzielnie gospodarujące zespołowo zarówno w zakresie produkcji roślinnej i zwierzęcej
1950	50	50
1953	9	91
1956	2	98
1958	0,6	99,4
1959	—	100

^a — Źródło: jak w tabeli 2.

Przy tym należy dodać, że spółdzielnie przyjmujące początkowo statut ograniczający zespołową gospodarke do produkcji roślinnej, już po pół roku, najdłużej po roku, organizowały zespołową hodowlę i zmieniały statut.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że statuty spółdzielni produkcyjnych prowadzących hodowlę zespołową (tzw. typ III i IV) bardziej ograniczały rozmiary gospodarstw przyzagrodowych, aniżeli statuty spółdzielni produkcyjnych w innych krajach socjalistycznych.

Tabela 6

Porównanie rozmiarów gospodarstw przyzagrodowych w krajach demokracji ludowej
(w/g stanu w 1952 r.) (na podstawie wzorcowych statutów)

Lp.	Wyszczególnienie	Zakres własności przyzagrodowej					
		powierzchnia upraw na działki przyzagrodowe ha	liczba pogłówna na 1 działkę przyzagrodowej				
			krowy	maciory	tuczniki	kozy owce	drób króliki
1	Czechosłowacja (III i IV typ)	0,50 ^a	1	—	2	5	bez ograniczeń
2	Polska (III typ)	1,00	2	bez ograniczeń	bez ograniczeń	bez ograniczeń	bez ograniczeń
3	Związek Radziecki ^b	0,50	1	2	bez ograniczeń	10	bez ograniczeń
4	Rumunia	0,30	1	1	2	10	bez ograniczeń
5	Węgry	0,57	1	2	4	5	bez ograniczeń
6	Bułgaria rejonu intensywnie	0,20	1	2	bez ograniczeń	5	bez ograniczeń
	rejonu zbożowe	0,50	1	2	bez ograniczeń	10	
7	Albania	0,30	2 ^c	—	1	25	bez ograniczeń

^a — W rejonach pastwiskowych — 1 ha, z tym, że powierzchnia gruntów ornych, ogrodów i sadów nie może przekraczać 0,5 ha

^b — Rejony z rozwiniętą produkcją roślinną i zwierzęcą

^c — Rodziny do 6 osób 1 krowę, rodziny powyżej 10 osób 3 krowy i więcej.

W skali ogólnokrajowej działki przyzagrodowe stanowiły w CSRS w 1958 r. (13. XII) ok. 7,2% spółdzielczych użytków rolnych. Przy tym w Czechach działki obejmowały 6,9%, a w Słowacji 7,8% spółdzielczych użytków rolnych. Na jedną rodzinę przypada w Czechach przeciętnie

0,50 ha przyzagrodowych użytków rolnych, w Słowacji 0,48 ha, a w całej CSRS — 0,49 ha.

Do powierzchni działki przyzagrodowej wliczane są ogrody przydomowe, nie są wliczane natomiast podwórza i tereny zbudowane. W związku z tym spółdzielca posiadający sad przydomowy o obszarze 0,5 ha, nie otrzymuje działki przyzagrodowej w polu.

W przypadku gdy członek spółdzielni posiada większy ogród lub sad przydomowy niż mu przysługuje działka przyzagrodowa, to teoretycznie nadwyżka powinna mu być odebrana, ale w praktyce jest to trudne do wykonania i właściciel użytkuje cały obszar. Dopiero, gdy sad przydomowy osiąga wielkość dwóch działek, to może być podzielony między dwie rodziny. Powszechnie stosuje się działki tzw. „ruchome”¹.

Ograniczanie własności przyzagrodowej polega również na tym, że rodzina spółdzielcza może otrzymać całą działkę przyzagrodową tj. 0,5 ha, jeśli co najmniej dwie osoby z rodziny pracują w spółdzielni. Jeżeli natomiast pracuje tylko jedna osoba — np. żona, a mąż pracuje w przemyśle, to mają prawo tylko do działki wielkości od 0,25—0,30 ha.

Proces ograniczania gospodarstw przyzagrodowych trwa nadal. Coraz częściej występuje przechodzenie na zespołową uprawę działek przyzagrodowych.

Tabela 7

Liczba spółdzielni produkcyjnych na 31. XII. 1959 r.^a

Wyszczególnienie	Liczba spółdzielni		
	ogółem	w tym z zespołową uprawą działek przyzagrodowych	bez działek przyzagrodowych
Czechosłowacja	12 560	2 713	62
Czechy	9 833	2 240	60
Słowacja	2 727	473	2

^a — Zemědělská Ekonomika nr 4 1960.

Odchodzenie od własności przyzagrodowej następuje szybciej w przemysłowych Czechach, aniżeli w mającej bardziej rolniczy charakter Słowacji.

Zespołowa uprawa działek przyzagrodowych polega na tym, że członkowie zrzekają się swoich działek przyzagrodowych na rzecz spółdzielni i grunta te zostają włączone do zespołowego zmianowania. W indywidualnym władaniu członków pozostają jedynie ogrody przydomowe. W zamian za to spółdzielnia przydziela po zbiorach każdemu członkowi zboże, ziemniaki i pasze w ilościach odpowiadających zbiorowi z obszaru działki przekazanej do zespołowego użytkowania. Za prace uprawowe i zbiór spółdzielnie potrącają członkom pewne sumy z pieniężnej części dniówki obrachunkowej. Często jednak spółdzielnie rezygnują z odpłatności.

¹ Są to działki wydzielane co roku na innym polu zgodnie z zespołowym zmianowaniem.

Przydzielanie produktów odbywa się na rozmaitych zasadach.

Najprostszą formą jest przydzielanie takich ilości produktów w ramach zbioru z przysługującego obszaru jakich zażąda przy odbiorze spółdzielca. Forma taka jednak jest niewygodna dla gospodarstwa zespołowego, gdyż utrudnia planową gospodarkę. Zdarza się, że spółdzielcy żądają tych produktów, których plony były największe. W związku z tym w części spółdzielni wprowadzono obowiązek składania przez spółdzielców wniosków już w okresie opracowywania planu rocznego, tj. w zimie, aby planując zasiewy uwzględniono potrzeby członków. We wniosku takim spółdzielca określa, z jakiego obszaru chce otrzymać zbiór poszczególnych produktów. Po zbiorach, gdy znane są już plony, wydaje się każdemu członkowi tyle poszczególnych produktów, ile wypada z powierzchni zapotrzebowanej we wniosku. Np. jeśli rodzina, z której dwie osoby pracują w spółdzielni, posiada ogród przydomowy wielkości 0,10 ha, to ma prawo do zbioru z 0,40 ha działki zespołowo uprawianej. Na wiosnę rodzina ta złożyła wniosek, aby jej dano zbiór z:

0,10 ha pszenicy,
0,10 ha jęczmienia,
0,10 ha ziemniaków,
0,03 ha buraków pastewnych,
0,07 ha siana — koniczyny,

Po zbiorach okazało się, że plony pszenicy wynoszą 40 q, jęczmienia 35 q, ziemniaków 120 q, buraków pastewnych 300 q, a siana 60 q. Rodzina ta otrzymała zatem:

pszenicy 4 q,
jęczmienia 3,5 q,
ziemniaków 12 q,
buraków pastewnych 9 q,
siana 4,2 q.

Są również stosowane stałe przydziały produktów z działek przyzagrodowych uprawianych zespołowo. Np. w spółdzielni Kacvice woj. Praga ustalono, że członkowie będą otrzymywali zboża z $\frac{2}{3}$ powierzchni przysługującej działki, a z $\frac{1}{3}$ — ziemniaki. Przy tym połowę zbóż będą stanowiły zboża konsumpcyjne, a połowę — zboża pastewne.

Pewna część spółdzielni na razie jeszcze nieliczna (w 1959 roku ok. 0,5% wszystkich spółdzielni produkcyjnych) posunęła jeszcze dalej proces ograniczania gospodarstw przyzagrodowych, likwidując w ogóle działki przyzagrodowe.

Również w dziedzinie produkcji zwierzęcej proces ograniczania własności przyzagrodowej jest daleko posunięty.

Rozmiary pogłowia przyzagrodowego obrazuje tabela 8.

W 1959 roku już tylko prawie co druga rodzina posiadała na działce krowę. Pozostały inwentarz stanowiący prywatną własność członków spółdzielni był również nieliczny. W ciągu 1959 i 1960 roku nastąpiło dalsze ograniczanie inwentarza przyzagrodowego.

Na przykład w spółdzielni Kacvice jeszcze na początku 1959 roku większość członków posiadała krowy, a w październiku 1960 roku na

Tabela 8

Pogłowie przyzagrodowe stan na 1. I. 1959 r.^a

Wyszczególnienie	Bydło		Trzoda chlewna		Owce	Drób
	ogółem	krowy	ogółem	maciory		
W odsetkach pogłowia spółdzielczego						
CSRS	17,2	29,1	30,6	4,9	19,4	60,0
Czechy	14,6	25,6	26,5	1,3	37,6	59,6
Słowacja	25,6	41,0	37,8	11,8	12,8	61,1
W przeliczeniu na 1 rodzinę spółdzielczą szt.						
CSRS	0,7	0,6	1,5	0,0	0,1	13,4
Czechy	0,7	0,6	1,4	0,0	0,1	15,3
Słowacja	0,7	0,5	1,8	0,1	0,2	10,1

^a — Źródło: jak w tabeli 2

160 rodzin było tylko 14 krów w prywatnym władaniu. Przy tym sami spółdzielcy przewidują, że w ciągu 1961 roku wszystkie rodziny zrzeszone w spółdzielni wyzbędą się krów.

W 1960 roku już w znacznej liczbie spółdzielni nie było przyzagrodowego pogłowia bydła.

Pozostałe rodzaje inwentarza produkcyjnego, choć w ograniczonych rozmiarach, pozostają na ogół we wszystkich gospodarstwach przyzagrodowych. Spółdzielcy chowają kozy lub owce, dość powszechnie trzodę chlewną i drób. Należy przy tym zaznaczyć, że również większość rodzin robotniczych zamieszkałych na wsi nadal chowa 1—2 tuczniaki, czasem kozę lub owce i kilka kur. Świadczy to, że gospodarstwa przyzagrodowe nabierają cech gospodarstw pomocniczych i upodabniają się do gospodarstw przydomowych robotników i pracowników zatrudnionych poza rolnictwem.

Rząd Czechosłowacji przyspiesza proces wyzbywania się krów i innych rodzajów inwentarza przez członków spółdzielni produkcyjnych, stwarzając sprzyjające ku temu warunki.

Przed wszystkim zapewniono wszystkim członkom spółdzielni powszechne ubezpieczenie na starość. Jednocześnie wprowadzono obowiązek szeregu świadczeń socjalnych na rzecz członków ze strony spółdzielni produkcyjnych. Każde gospodarstwo zespołowe płaci dodatek rodzinny na każde dziecko do 14 lat i starsze, o ile uczęszcza do szkoły ogólnokształcącej. Niektóre spółdzielnie płacą dodatek w jednakowym wymiarze np. w spółdzielni Kacizice po 75 kcs na każde dziecko. Inne uzależniają wysokość dodatku od liczby dzieci — np. w spółdzielni 1 Maja — na jedno dziecko 70 kcs, na dwoje 170 kcs, na troje 310 kcs, na czworo 490 kcs, a na każde następne po 150 kcs. Niezależnie od ubezpieczenia na starość każda spółdzielnia dodatkowo wypłaca wszystkim członkom w podeszłym wieku pewne sumy pieniężne i produkty żywnościowe. W spółdzielni Kacizice dopłaca się co miesiąc starcom otrzymującym rentę takie sumy, aby emerytura łącznie z dopłatą wy-

nosiła 400 kcs w przypadku, gdy rencista jest osobą samotną i 600 kcs w przypadku, gdy posiada na utrzymaniu żonę niezdolną do pracy. Jednak wysokość dopłat do emerytury — nie może przekraczać 200 kcs. Poza tym emeryci otrzymują co roku po 150 kg ziarna i 150 kg ziemniaków.

Ponadto niektóre spółdzielnie wprowadzają u siebie urlopy wypoczynkowe po 1 dniu za każdy przepracowany miesiąc oraz wypłacają zasiłki chorobowe za okres niezdolności do pracy. Za 1 dzień urlopu albo choroby wypłacają połowę przeciętnych zarobków jednodniowych.

Obok zapewnienia coraz lepszych warunków życia w spółdzielniach produkcyjnych członkowie są zainteresowani w odsprzedaży krów, gdyż spółdzielnia płaci najwyższą cenę za każdą dorosłą sztukę bydła (6 000—8 000 kcs). Spółdzielcy chętnie sprzedają krowy, aby móc za uzyskaną gotówkę kupić motocykl lub telewizor, albo opłacić kilka rat za samochód osobowy.

Przedstawiona sytuacja w czechosłowackich spółdzielniach produkcyjnych wskazuje, że gospodarstwa przyzagrodowe odgrywają znacznie mniejszą rolę niż w Polsce.

Nie rozbudowane gospodarstwo przyzagrodowe wymaga niewielkich ilości pasz. W związku z tym część naturalna dochodu podzielnego wynosi przeciętnie 10—20%. Na przykład w spółdzielni Kaczice część naturalna dochodu podzielnego w 1959 r. stanowiła tylko 13,6%.

Dochody rodzin w czechosłowackich spółdzielniach produkcyjnych składają się podobnie jak w Polsce z dochodów z gospodarstwa zespołowego, przyzagrodowego, zarobków ubocznych oraz rent i innych świadczeń socjalnych.

Strukturę przychodów pieniężnych w 1958 r. w/g danych masowych przedstawia tabela 9.

Tabela 9

Struktura przychodów pieniężnych rodzin spółdzielczych w 1958 r.

•Wyszczególnienie	CSR	Czechy	Słowacja
Razem przychody	100,0	100,0	100,0
Z gospodarstwa zespołowego	49,7	49,4	50,2
Ze sprzedaży produktów rolnych	18,1	18,2	18,0
Świadczenia socjalne (renty, dodatki na dzieci)	5,3	5,5	4,8
Inne przychody (zarobki poza spółdzielnią i inne)	26,9	26,9	27,0

Produkty rolne sprzedawane przez rodziny spółdzielcze pochodzą głównie z gospodarstw przyzagrodowych. Członkowie spółdzielni otrzymują w ramach podziału dochodu na ogół tylko takie ilości produktów, jakie są im niezbędne na spożycie i utrzymanie nielicznego pogłowia przyzagrodowego. Można zatem przyjąć, że gotówka uzyskana za sprzedane produkty rolne określa wysokość przychodów pieniężnych gospodarstwa przyzagrodowego.

Posycja świadczenia socjalne zawiera zarówno renty płacone ze skarbu państwa jak i dodatki do rent oraz dodatki rodzinne na dzieci, wypłacane

przez spółdzielnie produkcyjne. Wartość dodatków rodzinnych wypłacanych przez spółdzielnię stanowi ca 0,5% ogólnych przychodów rodzin spółdzielczych.

Przedstawione zestawienie wskazuje, że tylko ok. 68% przychodów pieniężnych rodzin spółdzielczych pochodzi z pracy w spółdzielni produkcyjnej. Natomiast znaczne przychody (ok. 27%) uzyskują rodziny spółdzielcze z innych źródeł, głównie z zarobków ubocznych. Poważną pozycję stanowią również świadczenia socjalne (ok. 5%) — głównie renty. Biorąc pod uwagę łączne przychody ze spółdzielni okazuje się, że w skali masowej gospodarstwo przyzagrodowe odgrywa jeszcze znaczną rolę. Przychody ze sprzedaży produktów, które głównie pochodzą z gospodarstwa przyzagrodowego stanowią ok. 27% przychodów gotówkowych rodziny spółdzielczej ze spółdzielni produkcyjnej.

W spółdzielni Kaczice zbadano przychody trzech rodzin pracujących wyłącznie w spółdzielni produkcyjnej — jednej zatrudnionej w hodowli, drugiej zatrudnionej w produkcji roślinnej i samotnego pracownika biurowego (księgowa). Wyniki tych badań obrazuje tabela 10.

Tabela 10

Przychody pieniężne trzech zbadanych rodzin w spółdzielni Kaczice w 1959 roku

Wyszczególnienie źródeł przychodów	Rodzina zatrudniona w hodowli	Rodzina zatrudniona w produkcji roślinnej	Rodzina zatrudniona w biurze
w kcs			
Ogółem	45 809	19,542	10,451
Na 1 osobę zatrudnioną	15 268	9 771	10 451
w odsetkach			
Razem	100	100	100
Z gospodarstwa zespołowego	95	87	100
W tym: gotówka	82	77	86
produkty	13	10	14
Z gospodarstwa przyzagrodowego	5	13	—

W spółdzielni Kaczice przychody z gospodarstwa przyzagrodowego stanowią znacznie mniejszy odsetek w porównaniu do ogółu spółdzielni. Poza tym dane dotyczą innych lat.

Przeciętny przychód pieniężny rodziny spółdzielczej w 1958 r. w Czechosłowacji wynosił 16 393 kcs, a na jedną osobę 4 786 kcs, podczas gdy przeciętny przychód pieniężny rodziny robotniczej w tym samym czasie wynosił 24 406 kcs.

Świadczy to, że mimo dążeń do zrównania dochodów ludności wiejskiej do poziomu zarobków robotniczych, istnieje jeszcze w tym zakresie ogromna różnica. Dochody rodzin spółdzielczych stanowią jedynie ok. $\frac{2}{3}$ dochodów rodzin robotniczych.

Na dochody członków starych spółdzielni produkcyjnych w CSRS w poważnym stopniu rzutują spłaty za wkłady inwentarza żywego i martwego do gospodarki zespołowej.

Przy zakładaniu spółdzielni członkowie wnosili jako wkład po kilka krów, jałówki, maciory, tuczniki, konie, maszyny i narzędzia rolnicze oraz część zabudowań gospodarczych. Wkład ten został wyceniony wg cen rynkowych i 20% wartości zostało odpisane na niepodzielny fundusz gospodarstwa zespołowego, a pozostałe 80% stanowiło nadal własność członków. Po okrzepnięciu i zagospodarowaniu się niektóre starsze spółdzielnie przystąpiły do spłacania wkładów. Na początku spłacane są wkłady inwentarza żywego. Niektóre spółdzielnie już zakończyły spłatę inwentarza żywego. Na przykład w spółdzielni Kacziце członkowie otrzymali w ciągu kilku lat ogromne sumy sięgające 10—20 tys. kcs. Dodając do tych sum wartość sprzedanych do gospodarstwa zespołowego krów przyzagrodowych spółdzielcy uzyskiwali kwoty, za które wyposażają swoje mieszkania w nowoczesny sprzęt — pralki, telewizory, lodówki, a nawet kupują auta osobowe. Już obecnie 19 rodzin posiada własne samochody osobowe, a dalszych 20 rodzin wpłaciło gotówkę i ma otrzymać samochody w 1961 roku.

Spłata wkładów odpłatnych przyczynia się wydatnie do podniesienia stopy życiowej członków spółdzielni. Niewątpliwie po kilku latach, gdy większość spółdzielni będzie zdolna spłacić wkłady odpłatnie, nastąpi zasadniczy wzrost poziomu życiowego ludności wiejskiej.

Przedstawiony obraz ekonomiki gospodarstw przyzagrodowych w czechosłowackich spółdzielniach produkcyjnych wskazuje, jak wielki wpływ na proces uspołeczniania środków produkcji ma stopień uprzemysłowienia kraju. Warunki zbliżone do czechosłowackich pod względem uprzemysłowienia istnieją w Polsce w województwie katowickim oraz w niektórych powiatach woj. opolskiego i krakowskiego, a w pozostałych dzielnicach kraju będą narastać w miarę rozbudowy zakładów przemysłowych.

W spółdzielniach województwa katowickiego przeciętna działka przyzagrodowa obejmuje powierzchnię tylko ok. 0,35 ha.

Jednocześnie przeciętnie na 1 rodzinę zrzeszoną przypada 0,8 szt. bydła, w tym 0,6 szt. krów, 1,1 szt. trzody chlewnej oraz 0,5 szt. owiec. Niskie pogłowie przyzagrodowe przyczynia się do rozwoju zespołowej produkcji zwierzęcej. Pogłowie zespołowe w przeliczeniu na sztuki duże¹⁾ stanowi ponad 68% ogólnego pogłowia spółdzielczego, podczas gdy w skali ogólnokrajowej pogłowie zespołowe w przeliczeniu na sztuki duże stanowi tylko 36%.

Istniejące podobieństwo między rozwojem gospodarki przyzagrodowej w spółdzielniach rejonów uprzemysłowionych w Polsce i w Czechosłowacji wskazuje na możliwości wykorzystania u nas doświadczeń spółdzielców czeskich w dziedzinie umacniania gospodarstw zespołowych i ograniczania własności przyzagrodowej.

¹⁾ Obliczono przy pomocy sumarycznych współczynników przeliczeniowych, które wynoszą: dla bydła — 0,8, trzody chlewnej — 0,15, owiec — 0,08, koni — 1,0.